

Slovenska zastava ima svojo zgodovino

O smislih in nesmislih razprave o narodnih simbolih

Slovenska tribarvnica je bila eden prvih rezultatov slovenskega narodnega gibanja leta 1848. V začetku aprila leta 1848 so hoteli pristaši Združene Nemčije v Ljubljani obesiti na grajski stolp nemško črno-rdečo-rumeno frankfurterico¹, čemur se je del meščanov uprl. Spor so razrešili tako, da so nemški tribarvnici dodali belo-modro-rdeče kranjske deželne barve. To so bile barve kranjskega deželnega grba, na katerem je bil sprva le moder orel na srebrni (beli) podlagi, sredi 13. stoletja pa so – zaradi večje razpoznavnosti – čez orlova prsa naslikali še rdeče-belo zaponko. Cesar Friderik III je v 15. stoletju, da bi kranjske stanovce nagradil za pomoč pri obrambi Dunaja, srebrno barvo v grbu »povišal« v zlato, orlu pa je na glavo posadil cesarsko krono. Toda v tridesetih letih 19. stoletja so zlato v kranjskem grbu znova spremenili v srebro, tradicionalna belo-modra kranjska zastava pa je dobila še tretjo, rdečo barvo, ki je bila barva zaponke v grbu.² Delegacija kranjskih stanov, ki se je sredi aprila 1848 odpravila na Dunaj, da bi podprla uporne Dunajčane in se brez posrednikov seznanila z njihovimi zahtevami, je vzela s seboj kranjsko belo-modro-rdečo zastavo. Tedaj so barve dežele Kranjske, ki je bila po prebivalstvu najbolj slovenska med vsemi avstrijskimi pokrajinami, mladi slovenski izobraženci in študentje na Dunaju in v Gradcu razglasili za barve slovenske narodne zastave. Belo-modro-rdeča tribarvnica je na ta način postala simbol boja za uresničitev programa Združene Slovenije. Odtlej

širjenja znakov s slovenskimi barvami ni bilo več mogoče ustaviti. »Kupil sem si svilnat slovenski trak in ga pritrdil na svojo čepico ter ga nosil, dokler ni gimnazijski ravnatelj strogo prepovedal nositi katerokoli politično znamenje,« se je v svojih spominih spominjal politik in pisatelj Josip Vošnjak.³

Belo-modre-rdeče so bile že leta 1848 tudi slovanske barve. Za slovanske jih je razglasil t.i. Slovanski kongres, ki se je junija 1848 sestal v Pragi, in se je pri izbiri slovanske trikolore oprl na zastavo ruske trgovske mornarice. Carska Rusija tedaj še ni imela posebne državne zastave, imela je le rumen carski prapor z dvoglavi carskim orlom v sredini. Toda carski režim je bil zelo osovražen in bolj kot carska je bila priljubljena belo-modro-rdeča zastava ruskega trgovskega ladjevja, ki jo je leta 1705 – po zgledu nizozemske zastave – oblikoval car Peter Veliki. Na Slovanskem kongresu v Pragi zbrani zborovalci so tako za slovansko proglasili zastavo ruskih trgovskih ladij, po njej pa so se pri oblikovanju svojih narodnih barv zgledovali tudi nekateri drugi slovanski narodi, med njimi Slovaki. Slovaški zastavi, ki je bila izvirno belo-rdeča, so slovaški voditelji dodali modro barvo avgusta leta 1848. Do konca revolucije spomladi leta 1849 so slovaški revolucionarji belo-modro-rdeče barve uporabljali v raznih kombinacijah in skupaj s slovansko zastavo. V redosledu, ki je tudi barvna kombinacija slovenske zastave, pa so na Slovaškem belo-modro-rdeče barve razglasili za narodno zastavo šele leta

1868. Belo-modro-rdeča je ves ta čas ostajala tudi zastava ruske trgovske mornarice. Rusija je prvo državno zastavo dobila leta 1858, za časa carja Aleksandra II, carski svetovalci pa so njene črno-rumeno-bele barve vzeli iz carske zastave. Leta 1883 pa je bil Aleksander II v atentatu ubit in njegov naslednik Aleksander III se je že pred ustoličenjem odločil za novo in že tako priljubljeno belo-modro-rdečo državno zastavo. To rusko zastavo, ki so ji v začetku prve svetovne vojne v levem zgornjem kotu dodali še carskega dvoglavega orla, so v Rusiji obdržali vse do oktobra leta 1917, ko jo je izpodrinila rdeča boljševiška.

Kot je razvidno iz povedanega, je slovenska tribarvnica nastala avtohtono iz kranjskih barv, medtem ko se je slovaška zgledovala po ruskih (oziroma slovanskih), in ruska po nizozemskih. Slovaki so poleg tega belo-modro-rdeče barve sprejeli za svoje šele leta 1868, Rusi so zastavo z enakimi barvami razglasili leta 1883, medtem ko so pri Slovencih belo-modro-rdeče barve že leta 1848 ponarodele in so bile odtlej trajno in brez prekinitev barve slovenske narodne zastave. Že v šestdesetih letih so z njimi okraševali narodne čitalnice in jih uporabljali ob zbiranjih na taborih, v naslednjih desetletjih pa so slovenske zastave vse bolj pogosto izobešali tudi ob verskih, narodnih, deželnih, mestnih in celo državnih praznikih. Ko se je okoli leta 1900 razširila moda tiskanja in razpošiljanja razglednic, so izdelovalci in izdajatelji »iz narodnih vrst« številne med njimi okrasili z »narodnimi« barvami. V začetku dvajsetega stoletja so slovensko tribarvnico v svoje simbole sprejela tudi slovenska izseljenska društva v Ameriki. V zadnjih dveh letih prve svetovne vojne je bila slovenska zastava z belo-modro-rdečimi barvami simbol majniškega gibanja za jugoslovansko državo, po razsulu stare monarhije pa je postala tudi vojaška oznaka sprva Maistrove in nato nastajajoče slovenske vojske.

Slovenci so imeli v času vstopanja v jugoslovansko državo torej le en simbol: svojo za-

stavo. Nasproti nemškima hrastovemu listu in želodu sta se v času deklaracijskega gibanja kot slovenska znaka uveljavila tudi lipov list in rožmarin.⁴ Lipov list je ostal priljubljena oznaka še v dvajsetih letih, vendar ni mogel nadomestiti grba. Politiki nove jugoslovanske kraljevine so namreč že takoj po združitvi Države SHS s Kraljevino Srbijo hoteli imeti državni grb, ki bi bil sestavljen iz kraljevega grba in grbov vseh treh konstitutivnih narodov. Predlog, da bi imeli Slovenci v skupnem jugoslovanskem grbu kar kranjski deželni grb, so v Ljubljani odločno zavrnil, saj naj bi bil - kot so trdili - to grb »njihovih zatiralcev«. Tako so za slovenski grb precej nedomiselnost (menda celo na pobudo vlade) izbrali peterokrako zvezdo z belim polmesecem (vse skupaj na modrem polju), kar je bil stari ilirski grb in grb Gajevega ilirskega gibanja (razlika je bila le ta, da je imela v ilirskem grbu zvezda šest, v slovenskem pa pet krakov). Prav nič presenetljivo ni, da je imela tudi ta odločitev številne nasprotnike. V razgibanem času sprejemanja vidovdanske ustave so nekateri strokovnjaki celo menili, da spominja polmesec na turški simbol, ki nima nič skupnega s Slovenci, »razen da so trpeli pod surovo silo turškega meča«.⁵ Obstajali so predlogi, da bi novi slovenski grb oblikovali po starem štajerskem in starem kranjskem grbu, na koncu pa je bil sprejet predlog, da mesec na modri podlagi ostane (simboliziral naj bi zaponko iz kranjskega grba), nad njim pa tri celjske zvezde zamenjajo za krak obrezano ilirsko zvezdo. Na Vidov dan leta 1921, ko je bila v beograjski skupščini izglasovana centralistična vidovdanska ustava, so poslanci potrdili tudi nov jugoslovanski grb. V dvoglavi kraljevem orlu je bil ob srbskem in hrvaškem tudi slovenski grb z mesecem in tremi šesterokrakimi zvezdami. Mesec je bil na grbu v ležečem položaju, nad njim pa so bile zvezde, in sicer ena višje in dve nižje, prav nasprotno kot na celjskem grbu, kjer sta dve zgoraj in ena pod njima.⁶

Zastava in grb Republike Slovenije.

Medtem ko se je beograjskim politikom pri oblikovanju novega jugoslovanskega grba zelo mudilo in so hoteli ob kraljevem orlu na vsak način združiti grbe vseh treh »ustanovnih« narodov, je bilo z vidovdansko ustavo leta 1921 določeno, da ima Kraljevina SHS le eno, in sicer modro-belo-rdečo zastavo. Ta naj bi imela enake barve, kot so bile barve narodnih zastav treh narodov, vendar v drugačnem redosledu. Po vidovdanski ustavi je v Kraljevini SHS živel en sam jugoslovanski narod, ki je bil razdeljen na tri »plemena«. Zato sta bili tudi zastavi samo dve: ena je bila narodna jugoslovanska, ki ni imela grba, druga pa je bila državna, ki je imela v sredini grb. To sta bili tudi edini zastavi, ki jih je bilo mogoče izobešati, saj izobešanje narodnih zastav - »plemenskih obeležij« - ni bilo dovoljeno. Vseeno pa so Hrvati in Slovenci celo v času najhujšega jugoslovanskega pritiska v tridesetih letih ob različnih praznovanjih uporabljali svojo narodno zastavo. Leta 1932 so na ta način na proslavi ob njegovi šestdeset letnici zavili v slovensko zastavo slovenskega katoliškega politika Antona Korošca. Korošec je skupaj s somišljeniki še isto zimo napisal t.i. punktacije, v katerih se je zavzel za polno uveljavitev slovenskih narodnih pravic, med drugim tudi pravico do narodne zastave.⁷

Ko je leta 1941 na jugoslovanskih in slovenskih tleh izbruhnila druga svetovna vojna,

so zastavo, grb in simbole Kraljevine Jugoslavije obdržali le četniki. Pripadniki ilegalnih protiokupatorskih legij, ki so jih ustanovile slovenske stranke, so nasprotno uporabljale slovenske narodne simbole s slovensko zastavo vred. Belo-modro-rdeče so bile tudi barve zastave slovenskih partizanov, ki pa so pod vplivom komunistov in po odločitvi Vrhovnega štaba partizanske vojske na tribarvnico že oktobra 1941 prišli peterokrako rdečo zvezdo. Nekaj podobnega se je zgodilo tudi znaku Osvobodilne fronte, na katerem so bili prvotno upodobljeni Triglav, Jadransko morje in napis OF (znak je oblikoval arhitekt Edvard Ravnikar), sčasoma pa je napis OF izginil in ga je zamenjala rdeča zvezda. Enak znak kot OF, le da brez napisa ali rdeče zvezde je imela Slovenska zaveza. Slovensko zastavo so imeli tudi slovenski domobranci, saj so Nemci leta 1943 že nekoliko spremenili svojo sprva skrajno trdo okupacijsko politiko. Domobranci so imeli slovenske belo-modro-rdeče barve tudi na kapah, medtem ko so imeli na rokavih kranjskega orla (na Primorskem pa galejo z razpetimi jadri - po grbu leta 1816 ustanovljenega habsburškega ilirskega kraljestva).⁸ Slovensko tribarvnico je 3. maja 1945 za slovensko zastavo potrdil tudi Narodni odbor, ki so ga ustanovile slovenske stranke, da bi prevzele oblast v svoje roke. To pa ni bilo več mogoče, saj je večino slovenskega ozemlja že